

perficere voluerunt, hoc est, Matrimonium, non potuerunt; & quod gerere potuerunt, hoc est, Sponsalia, non voluerunt.

168 Mithi dicendum videtur, præprimis ad intentionem contrahentium esse respiciendum; de hac enim, si constet, rem salvam existimo: quia Tridentinum non voluit inhabilitare personas contrahentes ad Sponsalia, utpote quæ testibus & Parochis non habent opus, sed tam ante, quam post Concilium Tridentinum, clam celebrata valent. Si tamen de mente contrahentium aliunde constare nequeat, præsumptionem magis facerem... pro Sponsalibus, quam contra Sponsalia: non tantum ob paritatem, ex impuberum Matrimonio desumptam; sed etiam ex regula, jam insinuatâ, quod actus in dubio censetur omni, quod fieri potest, modò valere.

170 De reliquo, si vel Parochus seorsum absque duobus vel tribus testibus, vel testes absque Parocho Matrimonio clandestino præsentis

esse, vel etiam ipsimet contrahentes clam attentaverint contrahere, in saepe cit. *sess. 24. de ref. Matrim. cap. 1.* pro arbitrio Ordinarii graviter puniri jubentur. Parochus 171 quoque, vel alius Sacerdos, sive Regularis, sive Sæcularis, qui parochianis alienis sine proprii Parochi vel Ordinarii licentia assistere præsumperit, ipsò Jure suspensionem incurrit, tamdiu mansurus in censura, donec ab Ordinario Parochi, cujus licentia erat necessaria, absolvatur. Propriis autem parochianis si Parochus absque testibus assistat, nullam de Jure suspensionem incurrit: eò quod *cap. ult. de Clandestina desponsat.* ex quo nonnulli apud Sanchez *cit. lib. 3. disp. 48. n. 3. & Pignatell. tom. 4. consil. 147. n. 21.* suspensionem erueri conantur, non loquatur de Matrimonio, sine testibus, sed sine denuntiationibus contractò. Sanchez *d. l. n. 4.* Pontius *lib. 5. cap. 37. n. 12.* Reiffenstuel *ad cit. tit. n. 115. in fin.*

SECTIO V.

De Clandestinitate secundum quid talis.

SUMMARIA.

173. Describitur clandestinitas secundum quid talis. 174. & seqq. Impedit solummodo Matrimonium, non autem dirimit. 177. Explicatur, quomodo denuntiationes faciende sint inter Misarum solennia. 178. & seqq. Declaratur, in qua parochia denuntiationes præmitti debeant. 181. Ordinarius potest remittere denuntiationes. 182. & seq. Item Prælati, habens jurisdictionem quasi-Episcopalem, & Vicarius Generalis. 184. Parochus ordinariè non potest. 185. & seqq. Potest aliquando, si timeatur malitiosa Matrimonii impeditio. 189.

& seqq. Enumerantur causa, ad dispensandum in denuntiationibus sufficiens. 196. & seqq. Requiritur prævia causa cognita. 198. & seqq. Subinde dispensatio concedi debet, quando specialia periculum imminet. 200. Post denuntiationes jam factas Matrimonium non diu differendum est. 201. & seqq. Ceteri fideles obligantur regulariter ad manifestandum Impedimentum. 204. Pena omisse denuntiationis quoad contrahentes. 205. Pena quoad Parochum exprimitur. 206. Monitum ex Tridentino pro Parocho.

§. I.

Quid sit Clandestinitas secundum quid talis?

173 Clandestinitas secundum quid talis est, quando Matrimonium sine prævis denuntiationibus contrahitur. Ut enim Impedimenta, si quæ novis obtent conjugibus, in tempore manifestentur, tam Jure Decretalium in *cap. ult. de Cland. desponsat.* quam Jure Concilii Tridentini in *saep. cit. sess. 24. de ref. Matrim. cap. 1.* Matrimonium inter Misarum solennia in diebus festivis in qualibet parochia cujuslibet ex contrahentibus tunc publicè denuntiare debet.

174 Voco autem hanc clandestinitatem secundum quid talem: quia non constituit Impedimentum Matrimonii dirimens, sed tantum impediens. Quantumvis enim Menochius *Vol. 1. Consil. 69. n. 71.* docuerit, Matrimonium, omisis denuntiationibus, tam illicitum quam invalidum esse, quod sit contra Jus, & ideo juxta *cap. qua contra 64. de R. F. in 6. & l. non dubium s. pr. Cod. de LL. pro infecto haberi debeat: attamen hæc doctrina vix à*

quoquam recipitur, sed tale Matrimonium pro valido agnoscitur. Siquidem ante Concilium Tridentinum certò valuit, ut constat ex *cit. cap. ult. & cap. 1. Trid.* per Concilium autem irritatum tantum est statuta, quando Matrimonium aliter quam præsentem Parocho & testibus contrahitur. Ergo adhuc valere censetur. Rota Rom. apud Buratt. *decis. 530. & 803.* & apud Seraph. *decis. 1099. num. 4.* & coram Corrado in *recent. p. 11. decis. 375. n. 10.* Card. de Luca *de Matr. disc. 2. n. 7.* Sanchez *lib. 3. disp. 5. n. 3.* Gutierrez *de Formam. p. 1. cap. 51. num. 21.* Bosco *de Matr. disp. 11. sess. 10. concl. 1. per tot.* Principium itaque, quod actus contra Jus pro infecto habeatur, tunc solummodo sustinetur, quando non potest ex Jure prohibente colligi, quod actus tantum illicitus, non autem invalidus sit.

Quod verò dictum sit, denuntiationes inter Misarum solennia in diebus festivis esse faciendas, hunc intellectum non habet, quasi diebus illis & extra Misarum solennia v.g. in concione vel processione, quando est concursus populi, fieri nequeat: cum enim finis denuntiationum sit, ut Impedimenta Matrimonii publicentur; nihil interest, an fiant die festivo, vel non-festivo; num intra vel extra Ecclesiam, si magna populi frequentia supponatur; Sanchez *d. l. 3. disp. 6. num. 9. & 10.* Bosco *cit. l. conclus. 3. num. 44.* Clericat. *de Matr. decis. 34. n. 10.* P. Engel *ad tit. de Clandest. desponsat. num. 4.* P. Wiestner *ibid. num. 8.* P. Reiffenstuel *num. 7.*

178 In hoc tamen AA. inter se divisè reperuntur, si tunc denuntiationes faciende in Parochia, in qua sponsus & sponsa defacto domicilium habent aut quasi, vel potius in Parochia, in qua antecedenter diutius habitaverunt, qualis ordinariè est parochia parentum? Sanchez *d. disp. 6. num. 6.* Gutierrez *de Matr. cap. 56. num. 6.* Barbosa *de offic. & pot. Ep. alleg. 32. num. 11.* asserunt, in priori seu parentum Parochia Matrimonium

esse denuntiandum: quia verosimilius est, in tali Parochia majorem Impedimentorum, quæ per sepe trahunt originem à parentibus, noticiam extare. Pontius *contra 179 lib. 5. cap. 30. num. 5.* Bosco *cit. l. num. 59.* Reiffenstuel *cit. l. num. 11.* in rigore Juris verius arbitrantur, denuntiationes in Parochia, in qua sponsi de factò domicilium habent aut quasi, faciendas esse: quia Tridentinum requirit, ut in Parochia propria denuntiationes præmittantur, qualis non est illa, in qua sponsi antehac habitaverunt, sed in qua modò habitant. Nec verum est, Impedimentorum originem à parentibus unice desumi: quia, si cognationem excipiamus, vix aliquod Impedimentum à parentibus in filios transfunditur; potestque in loco domicilii præsentis acquiri noticiam etiam de illis, quæ antecedenter sunt contracta; nisi sponsus & sponsa primùm venissent ad locum moderni domicilii, quò casu ex æquitate denuntiationes ad antiquam Parochiam saltem cumulativè remittuntur *cit. Auctores cum P. Engel d. num. 4.*

§. II.

Quis possit remittere Denuntiationes?

181 Denuntiationes ab ipsis Ordinariis interdum remitti posse, declarat Concil. Trid. *saep. cit. sess. cap. 1. in verb. nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut prædictæ denuntiationes remittantur: quod illius prudentia & judicio sancta synodus relinquat.*

182 Eandem hæc remittendi potestatem non tantum aliis Prælati, habentibus Jurisdictionem quasi-Episcopalem, sed etiam Vicariis Episcoporum Generalibus assignant Barbosa *de Offic. & pot. Ep. d. alleg. 32. num. 28. & 30.* Sperellus *seri Eccles. decis. 97.* Sanchez *disp. 7. num. 10.* Clericat. *cit. decis. 34. num. 17.* P. Wiestner *ad tit. de Clandest. desponsat. n. 10.* P. Reiffenstuel *ibid. num. 24.* reclamante quoad Vicarium Generalem Pontio *lib. 6. cap. 31. num. 5.*

183 Ratio est: quia remissio denuntiationum est actus Jurisdictionis Episcopalis. Cum igitur etiam Vicarii Generales habeant Jurisdictionem Episcopalem, & quidem in omnibus, in quibus per expressas Leges restricta non est; habent etiam potestatem, denuntiationes remittendi.

184 Parocho similem potestatem ordinariè non competere, certum est: caret siquidem Jurisdictione fori externi, ex qua potestas remittendi denuntiationes promanat. Gutierrez *de Matr. d. cap. 56. num. 12.* Sanchez *d. disp. 7. num. 16.* Sed utrum non ipsi competat aliquando facultas, per episkiam

deklarandi, Concilium Tridentinum, denuntiationes tam rigorosè præscribens, hic & nunc non obligare, si nempe periculum in mora versetur, ac Matrimonium in extremo articulo, pro legitimanda prole, contrahatur, aut probabilis appareat suspicio, Matrimonium malitiosè impediendum fore? Disquiritur.

185 Itam quoque facultatem Parocho negant Sanchez *cit. l. num. 17.* & Pontius *d. l. cap. 31. num. 2.* Sed longè melius & verius concedunt Bolco *cit. l. conclus. 4. à num. 67.* Gobat *tract. 10. num. 49. & seqq.* P. Engel *ad tit. de Clandest. desponsat. num. 5.* P. König *ibid. num. 9.* Enimverò non generalis duntaxat Parocho faveret regula, quòd in similibus casibus locus sit Episkie seu benigne Legis interpretationi; sed etiam specialiter faveret Concilium Trid. *cit. l. in verb. quòd si aliquando probabilis fuerit suspicio, Matrimonium malitiosè impediendi posse, si tunc præcesserint denuntiationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem Parocho & duobus vel tribus testibus præsentibus Matrimonium celebratur.* Ex quibus verbis luculenter constat, in tali hypothesi Tridentinum non obligare, sed, ut Bosco *d. num. 67.* loquitur, à sua constitutione hunc casum excipere, quasi diceret: præcipio, ut imposterum præmittantur denuntiationes, præterquam dum probabilis fuerit suspicio, Matrimonium malitiosè impediendi posse.

§. III.

Ex quibus causis Denuntiationes remitti possunt?

189 Pro causis, remittendi denuntiationes, sequentes assignari comperio. I. est

metus probabilis, ne Matrimonium à consanguineis, aut aliis malitiosè impediatur; quò tamen

tamen in casu Lex ipsa, denuntiationes ex-
postulans, obligare non videtur ex num. 187.
190 II. est conjectura prudens, ne pars altera-
tra, si Matrimonium propter denuntiatione-
nes paululum differatur, contra iustitiam &
fidem ad alia Sponsalia de presenti transeat.
191 III. est evitatio infamiae, si forte conjuges
in figura Matrimonii jam antecederet co-
habitaissent, absque eo, quod Matrimonium
192 legitime contraxerint. IV. est pudor
& confusio, quam verentur futuri conjuges
ob disparem conditionem in aetate, nobili-
193 tate, divitiis &c. V. dignitas personarum,
qualis est inter Principes & Magnates,
quorum Impedimenta plerumque sunt
194 magis notoria & publica. VI. angustia
temporis, veluti si instaret quadragesima
vel adventus, & Matrimonium absque
notabili incommodo differri non posset.
195 VII. quaecunque singularis utilitas & com-
moditas personarum contrahentium, tam
spiritualis, quam temporalis. Conferantur
Sanchez disp. 9. per tot. Barbosa ad cit. cap. Trid.
num. 62. Gobat cit. tr. 10 num. 481. Clericat.
cit. decis. 34. num. 19. P. Engel ad cit. tit.
num. 6. P. König ibid. num. 10. Monacelli in
formulari Leg. pract. p. 1. tit. 8. for. 3. num. 5.
196 Ad iustitiam causae deprehendendam opus

est praevia cognitione arg. cap. ult. de Clau-
desp. non quidem judiciali & exacta, sed
extrajudiciali & summaria arg. cit. cap. Trid.
in verb. quod silius prudentia & iudicio &c. San-
chez disp. 8. num. 4. Bosco d. sess. 10. concl. 6.
num. 133. Reiffenstuel ad cit. tit. num. 321.
Et, si, consideratis omnibus, dubitetur de
197 existentia Impedimenti, nec veritas alicuius
dignosci valeat, sponso, vel sponsae, vel utri-
que, pro ratione circumstantiarum, iura-
mentum deferri potest. Idem Reiffenstuel.
Si de causa iustitia dubium non vertatur,
198 dispensatio non solum potest, sed etiam ali-
quando debet concedi, quando scilicet im-
minet speciale periculum honoris, famae,
corporis, aut fortunae. Sanchez disp. 10.
num. 3. Pontius lib. 5. cap. 31. num. 6. Gutierrez
Cau. quast. lib. 1. cap. 20. num. 33. Bosco
d. concl. 6. num. 161. Reiffenstuel d. 1. num. 41.
Ratio est: quia, tamen dispensatio super na-
199 turam sit actus gratiae meraeque facultatis; at
tamen, ubi periculum damni timetur, est
actus debitus, tam ex charitate quam ius-
titia legali: tenetur enim Superior praecave-
re, non tantum, ut tota communitas dis-
pensandis non incurrat, sed etiam ut per-
sonae singulares detrimentum non patian-
tur.

§. IV.

Quis effectus sit Denuntiationum?

200 Effectus denuntiationum alius est, si factae
& alius, si omittae sint. Si factae sint
denuntiationes, obligant I. sponsum &
sponsam ad Matrimonium non amplius diffe-
rendum, ne, si nimis diu, & secundum Bar-
bosam de Offic. & pot. Ep. alleg. 32. num. 55.
ultra quadrimestre protrahatur, ob metum
Impedimenti, noviter oborti, denuntiatione-
201 nes repeti debeant. Obligant II.
caeteros fideles, ut, si Impedimentum aliquid
latere sciverint, illud in tempore manifestent,
quatenus grave sacrilegium, ex Matrimonii
nullitate secuturum, avertant iuxta doctrinam
Panormitani ad cap. novit. 13. de Judiciis
202 num. 27. Aliud est, si contrahentes
prius in secreto moneri possint, aut ex Im-
pedimenti publicatione scandalum aut dam-
num pertimescat. Sanchez disp. 13. num. 3.
& 4. Gobat cit. tr. 10. num. 537. Clericat. d.
decis. 34. num. 16. P. Westner ad tit. de Clau-
desp. de sponsal. num. 14. qui etiam in num. 15.
cum Panormit. ad cap. super eo 22. de Testibus
num. 7. & Gonzalez ibid. num. 3. contra Pon-
203 tium d. lib. 5. cap. 43. a n. 6. rectissime docet,
extra casum scandalum vel damni, ad Impe-
dimenti publicationem aliquem obligari, tam-
etsi solus noverit: quia, dum agitur de pec-
cato vitando, unius etiam testimonio iurato

creditor per cit. cap. super eo 22. & cap. praeterea
12. de Sponsalibus.
Si denuntiationes sint omittae, praeter res
204 tum peccati mortalis, quem subeunt conjuges
& caeteri complices, ut tradit Bosco de
Matrim. disp. 11. sess. 10. concl. 2. per tot. insu-
per conjugibus in cap. ult. §. sane de Clau-
desp. de sponsal. condigna dicatur poenitentia;
proles etiam, si Matrimonium ob Impedimen-
tum quodcumque sit nullum, declaratur ille-
gitima, vel probatum in tract. 2. cap. 3. a
num. 35. conjugibus praeter ea spes obtinendi
dispensationem est praecisa iuxta Trid. sess. 24.
de Reform. Matrim. cap. 5. Parochus
205 autem vel alius Sacerdos, qui Matrimonio,
denuntiationibus non praemisissis, interesse
praesumpserit, suspensionem triennalem ab
officio per sententiam Iudicis incurrit d. cap.
ult. §. sane. Vid. Pignatelli. ro. 4. consulti. 147.
num. 17. & seqq. Monacelli in formulari Leg.
pract. p. 3. tit. 2. for. 5. num. 18. & seqq.
Porro, ut Matrimonium, in facie Eccle-
206 siae contractum, semper probari valeat, de-
cernit S. Synodus Tridentina in saepe cit. sess.
24. de Reform. cap. 1. ut Parochus habeat librum,
in quo conjugum, & testium nomina, diem quo
& locum contracti Matrimonii describat, quem
diligenter apud se custodiat.

LIBER V. DECRETALIUM GREGORII PAPAE, HUIUS NOMINIS IX. PRÆLOQUIUM.

Directum, quod Liber V. Decretalium di-
spectioni nostrae repraesentat, adeo gratum
& amœnum haud apparet, ac illud erat,
quod in Libris antecedentibus repraesenta-
tum est. Agitur enim in eo de maleficis
& maleficis; de delictis & delinquentibus; de pro-
cessu criminali criminumve suppliciis: in qua consi-
deratione si quis gustum aut delectationem sentiat, aut
rebus delectetur pessimis; aut totus in vindictam sit
compositus, oportet. At quia Rempublicam nil ita
concurrit, quam scelera & scelerati; nil ita roborat,
quam scelerum & sceleratorum iusta coercitio: per-
necessum est, & genera speciemve nozarum; & indol-
lem ac diversitatem nocentium; & modum adversus
flagitia vel flagitiosos procedendi unà cum poenae men-
sura funditus intelligere. Igitur de Delictis in præ-
senti Libro tractabitur; non ut fiant, sed ut impediantur
facienda; & facta, servatò Furis ordine, iuxta
Vindicativæ Iustitiæ Leges
puniantur.

TRACTATUS I. DE DELICTIS IN GENERE.

Quam hactenus in aliarum Juris partium expositione tenui-
viam, ut semper à generalioribus ceu remotioribus proces-
serim ad specialia tanquam propinquiora; eandem in De-
lictorum explicatione tenebo, ut scilicet in I. tract. Delicta
in genere; postmodum in II. tract. Delicta Ecclesiastica; & demum in
tract. III. Delicta Sæcularia in specie sub aspectum & mentem veniant.

CAPUT I.

De Natura & Varietate Delicti.

Delictum in genere quadruplicem pandit considerationem; videlicet de
natura & varietate sua; de personis delinquentibus; de effectu seu
pœna; nec non de modo procedendi. Primam considerationem sibi
propriam facit caput I. in quo conspiciuntur

SECTIO I.

De Natura Delicti.

SUMMARI A.

1. Etymologia Delicti. 2. & seqq. Synonymia. 3. & seqq. Disquiritur, an culpa lata in Delictis acquiratur dolo? 29. & seqq. Distinctè edocetur, utrum conatus & Delictum, aequali pœna coercantur? 37. & seqq. Limitatur antecedens distinctio in quibusdam Delictis.
8. & 9. Homonymia. 10. & seqq. Varia definitiones Delicti; earumque refutatio. 17. Nostra definitio ponitur. 18. & seq. Est libera. 20. & seq. Transgressio Legis Divina vel humana. 22. Ad Delictum sufficit culpa.

§. I.

Etymologia Delicti.

- D**elictum, à delinquendo vel derelin-
quendo dictum, idem est, ac derelictum: qui enim delinquit, derelinquit Legem, vel committendò factum, à Lege prohibicum; vel actum, à Lege præceptum, omittendò.
- Effertur aliàs variis nominibùs. In princ. Inft. de Obligat. que ex Del. l. ult. ff. de Privat. Del. l. si operis 14. Cod. de Pan. vocatur malefium. In l. qui sententiam 16. Cod. eod. l. si flagitii 123. ff. de V. O. nuncupatur flagitium. In l. quis sit 17. §. 18. ff. de Adilit. edict. l. hac stipulatio 200. ff. de V. S. appellatur noxa. In l. servus 20. ff. de O. & A. nominatur facinus. In l. obligatur 52. §. 8. ff. eod. indigitatur peccatum. In l. quisquis 5. in princ. Cod. ad L. Jul. Majest. l. jure mariti 6. Cod. ad L. Jul. de Adult. dicitur scelus. In §. placuit 7. Inftit. de Obligat. que ex Del. l. quærit 1. §. 1. & 2. l. absentem 5. in pr. & §. ult. ff. de Pan. & passim crimen salutatur. Accipitur vel latè, vel strictè. Latè acceptum denotat quodvis factum aut consilium improbum d. l. absentem 5. §. ult. ff. de Pan. l. aliud 131. in fin. ff. de V. S. Strictè acceptum complectitur sola Delicta privata, & cri-

& crimini seu Delicto publico opponitur. l. quid sit 17. §. 18. ff. de Adilit. ed. l. tanta 2. §. 8. Cod. de V. F. E. Prior acceptio potior nobis est posteriori.

§. II.

Definitio Delicti.

- D**elictum plures apud Jctos definitiones habet. Solennior est illa, quæ Struvius exercit. ad Pand. 47. th. 2. Delictum definit, quòd sit factum, in se illicitum, extra conventionis considerationem, contra Legem prohibitionem sponte commissum, quò ad prestandum quid parandumve quis se obligat. Struvio propius accedit Lauterb. ad rit. ff. de Privat. Del. §. 1. Delictum describens, quòd sit factum illicitum; sponte admissum, honestati & Juri contrarium, & eoque animadversione dignum. Sed utraque definitio censuram meretur apud D. Gletle p. m. in Jurisprud. terrib. to. 1. p. 1. cap. m. §. 1. num. 4. eò quòd non pauca reperiantur Delicta, quæ consistunt in omittendo; & proindeque factum non involvunt. Quòd si respondeas cum eodem Lauterb. §. 2. sub facto comprehendi non factum, & omissionem sub commissione involvi. Reponit optimè citatus Gletle, definitionem hòc modò fieri æquivocam, ac regulis Dialecticis adversam.
- Idem proinde Gletle definitionem aliam efformat, quòd Delictum sit libera & exterior sensibilibus transgressio Legis Divinae vel humanae. Quam definitionem libenter admitto, si ad Delictum, in sensu Juris Civilis consideratum, restringatur. Etenim, quòd Delictum sensibilem Legis transgressionem desideret. solum admitto de Jure Civili, quòd, sicut cogitationes & internas animi passiones nec præcipit, nec prohibet; ita nec punit, juxta illud: cogitationis pœnam nemo patitur l. cogitationis 18. ff. de Pan. At quia Jus Canonicum actus internos & præcipit, & pro-
- hibet, ut docui in lib. I. tract. de Jure Leg. cap. 1. à num. 113. &, ut infra docebo, etiam punit: hinc, ut definitio nimis angusta non sit, omitto ly exterioribus sensibilibus, &
- Definitio Delictum, quòd sit libera transgressio Legis Divinae vel humanae. Dixi I. libera; hoc est, advertenter & voluntariè facta: nisi enim quis sciens & volens deviet à Lege, delinquere non censetur, ex quo quælibet actio humana, tam meritoria, quam demeritoria, prærequirit actum intellectus & voluntatis, scientiam videlicet & electionem objecti boni vel mali. Num autem Delictum directè sit volitum, aut indirectè? Nihil interest: nam etiam voluntarium indirectum, seu in causa, sufficit ad Delictum, dum homicidii reus est, non solum qui grandem lapidem animò occidendi projecit in caput Titii; sed etiam qui sine explicita occidendi voluntate lapidem projecit in publicum forum, in quo plures homines stare vel commorari consueverunt; sequitur enim indirectè homicidium ex jactu lapidis, directè intentò, tanquam effectus ex causa.
- Dixi II. transgressio Legis. Delictum enim est deviatio & declinatio à tramite honestatis, per Legem ostensò: est actio vel omisso, contra voluntatem Legislatoris posita; nec cogitari potest Delictum, ubi Lex non præcedit, testante Gentium Doctore in Epistol. ad Rom. 4. v. 15. ubi non est Lex, nec peccavimus.
- Dixi III. Divina vel humana. Delinquimus siquidem, & pœnae nos facimus obnoxios, sive Legem, à DEO sancitam, infringamus; sive Legem, ab homine conditam, transgrediamur.

§. III.

Dubia quædam de Natura Delicti.

- N**atura Delicti per antecedentem definitionem explicatà, unum vel alterum remanet dubium, breviter discutiendum. Inprimis dubitatur: utrum ad Delictum requiratur dolus, an culpa sufficiat?
- Resp. culpam sufficere. Constat ex Delicto Legis Aquilæ, quòd dolum non desiderat, sed culpa contentum est l. sed et si §. 1. ff. ad L. Aquil.
- Uterius dubitatur: utrum in Delictis culpa lata æquiparetur dolo?
- Resp. I. culpam latam æquiparari dolo, quando agitur civiliter ad interesse privatum. Nam in l. si dolo 1. §. 2. ff. Si is, qui testamentum liber est &c. servus, qui, testamento liber esse justus, aliquid ex hereditate jacente furripuit, ad duplum conveniri posse dicitur, sive dolum, sive culpam, dolo proximam, id est, latam commiserit. Cujus ratio est: quia, si ex delicto civiliter agatur, causa non criminalis sed civilis esse censetur: unde, sicut in causa civili dolus & culpa lata eodem mensurantur pede l. si in certo §. 2. ff. Commod. l. adversus 1. §. 1. ff. Si mensur fals. mod. l. quod Nervus 2. ff. Depos. sic etiam in delictis, quando civiliter agitur.
- Resp. II. culpam latam regulariter non æquiparari dolo, quando ex Delicto agitur principaliter ad pœnam ordinariam & capitalem. Siquidem in l. in Lege 7. ff. ad L. Cornel. de Sicar. expressè constitutum habemus, in ordine ad pœnam Legis Corneliae, sicariis & homicidiis præstitutam, culpam latam non æquivalere dolo. Ratio est: quia, qui dolum admittit, atque ex formali proposito alterum studiosè lædit, magis utique delinquit, ac ille, qui culpam tantum modò, negligentiã, aut socordiam committit: unde,

ut proportio seruetur inter Delictum & pœnam, dolus severius castigari debet quam culpa.

27 Dixi regulariter. Excipitur enim in l. si quis 38. §. 1. ff. de Pan. casus, quod mulieri quis abortivum aut amatorium poculum porrexit: talis enim, etiam si dolo non faciat, seu intendat occisionem mulieris aut fœtus, ultimo supplicio afficitur, si mulier aut fœtus in utero perierit: quia scilicet, ut loquitur Cetus, mali exempli res est, & aliunde gravis obstat prohibito, ne poculum, ex cuius sumptione periclitatur salus, alicui porrigatur.

28 Resp. III. culpam latam æquiparari dolo, quando agitur ad pœnam extraordinariam, non-capitalem. Colligitur satis ex l. nam salutem 3. §. 1. ff. de Offic. Praef. vig. l. si fortuito 1. §. ff. de Incendio, ruina, naufr. l. ejusdem 3. §. 2. l. Lege Cornelia 4. §. 1. ff. ad L. Cornel. de Sicar. l. milites 1. 2. in pr. ff. de Custod. & exhibit. reor. in quibus textibus ob culpam latam diversa pœne, etiam corporis afflictivæ, dictari jubentur. Conferatur super hoc argumento Struv. cit. exercit. ad Pand. 47. th. 8. Miller ibid. Gletle in Jurisprud. terrib. tom. 1. p. 1. cap. un. §. 6. à n. 4.

29 Præterea dicitur: an conatus ad Delictum eadem pœnâ sit afficiendus, quâ ipsum Delictum? Textus in utramque traditionis partem copiosè referuntur. Pro illorum conciliatione alii aliter; ego sic distinguo. Vel Delictum est leve, vel grave. Si Delictum sit leve; conatus ad pœnam prorsus est immunis per textum in l. hoc editum 1. in fin. ff. Quod quisque Juris in alium statuit &c. l. qui autem 3. ff. de his, qui not. infam. l. item apud 1. §. 10. ff. de Injur. l. si quis 6. in pr. l. impuberem 3022. §. 4. ff. de L. Cornel. de fals. quantumvis enim conatus ad Delictum nunquam à culpa sit immunis, sed æquè probrosus apud Cœlestem Judicem, quam factum: attamen, cum solus conatus in Delictis levioribus Republicam parum aut nihil offeandat, vindictæ non subiacet.

31 Si Delictum sit grave; conatus afficitur pœnâ, non ordinariâ, sicut Delictum; sed extraordinariâ & arbitrariâ per textum in l. sollicitates 1. in pr. & §. ult. ff. de Extraordinar. 3021. criminib.

Ex una enim parte qui conatur delinquere, non solâ voluntate, sed opere quoque & actu accedente, licet Delictum non absolvit, dat occasionem scandali, &

officit bono publico; ideòque animadvertionem Reipublicæ in se merito concitat, ut periculum delinquendi longius avertatur: sicut enim Medico, teste Seneca 1. de Clem. 14. turpia sunt multa funera, præstantiorque habetur, qui morbum excludit, & prohibet, quam qui pharmacis affectum moribundum expellit: ita & Magistratui indecora sunt multa supplicia; multoquæ laudabilior est, qui id efficit, ne facinora committantur, quam qui patrata meritis coercet supplicis. Ex altera vero parte, cum in effectu minus Reipublice noceat, qui nocendi voluntatem tantum exterius ostendit, ac qui reipsa nocuit: utique non eodem rigore voluntas est coercenda, quò solet exitus coerceri.

Interim, ut Judicis arbitrium in hoc casu sit æquum, exactè ponderabit, an reus, poenitentia ductus, à Delicto, quod exequi facile potuisset, ultrò abstinuit, & adulterium v. g. ad quod fœminam allicuit, eum illius voluntatem & occasionem habere, non perpetraverit; an verò per impedimentum extrinsecum retentus, crimen perficere, ac adulterium v. g. propter resistentiam mulieris aut defectum occasionis perpetrare non potuerit. Si prius; vel nullâ vel leviori pœnâ castigandus erit. arg. l. improbum 1. Cod. de Crimine stultit. Si posterius; pœna pro divertitate actuum, prout remotius vel propinquius ad Delictum concurrunt, & pro ratione circumstantiarum exasperari vel alleviari debet juxta Confus. Crim. Caroli V. art. 173.

Sunt tamen crimina quaedam atrociora, in quibus Lex conatus & actum æquali vindictâ prosequitur. Tale est I. crimen homicidii, quod etiam, si tantum attentetur, in pœnam Legis Corneliæ incidit l. Lege Cornelia 1. in pr. l. in Lege 7. ff. ad L. Cornel. de Sicar. Tale est II. crimen perductionis, ubi eadem severitate voluntatem (intellige prorumpentem in actum) sceleris, quâ effectum puniri Jura voluerunt, ut sonat textus in l. quisquis 5. in pr. Cod. ad L. Ful. Majestas. Tale est III.

crimen assassini, quod, licet mors secuta non fuerit, pœnas meretur in cap. pro humani 1. de Homicid. in 6. constitutas. Videantur de hac materia Anton. Math. de Crimib. ad lib. 48. ff. tit. 18. cap. 4. n. 13. Struv. cit. exercit. 48. th. 5. & 6. Miller ibid. Gletle cit. Jurisprud. terrib. tom. 1. p. 1. cap. un. §. 6. Lauterb. ad tit. ff. de Privat. Delict. §. 3.

SECTIO II.

De Varietate Delicti.

SUMMARIA.

40. & seq. Delictum dividitur in verum & quasi tale. 42. Verum subdividitur in privatum & non-privatum. 43. & seqq. Privatum ulterius scatur in ordinarium & extraordinarium. 46. & seqq. In extraordinario potest interdum ad pœnam capitalem procedi. 49. & seq. Respon-

detur ad l. 1. §. ult. ff. de EffraCTORIB. 51. & seq. Delictum præterea distinguitur in grave & leve. 53. & seqq. Disceptatur, an gravitas pœna arguat gravitatem Delicti? 56. & seqq. Resoluitur Antonius Murrbaeus. 60. Delictum rursus dividitur in nominatum & innominatum.

minatum. 61. Item in Ecclesiasticum. 62. Sacra. 63. & seq. Et mixtum. 65. &

seqq. Item in notorium & occultum. 68. Item in exceptum & non-exceptionem.

Prima Delicti divisio cum sua subdivisio.

40 Delictum est verum, & dividitur I. in verum & quasi-tale. Delictum verum est, quod dolum aut veram culpam præsupponit. Quasi-tale est, quod dolum aut veram culpam non prærequirit, sed culpâ præsumptâ contentum est; quò pertinet Imperitii Judicis, malè judicantis; dejectio vel effusio ex canaculo &c.

42 Verum Delictum subdividitur in privatum & non-privatum. Privatum est, in quo potissimum attenditur læsio hominis privati, seu, de quo Civili potissimum actione is, cujus interest, experitur ad resarciendum damnum, aut præstandam sibi pœnam pecuniariam. Struv. cit. exercit. 48. th. 13. Non-privatum vel est ordinarium, vel extraordinarium. Ordinarium est, quod certam Legem, formam, & pœnam habet. Dicitur alias publicum, aut legitimum: quia speciali quadam Lege publicum est effectum. l. non omnia 1. ff. de Public. Judici. Extr. ordinarium, quod aliò nomine non legitimum vocatur, est, quod nec Legem, nec formam, nec pœnam habet certam per l. stultitiosus 3. §. 1. & 2. ff. de Stultit.

45 Nec refert, quòd in illis quoque titulis, in quibus extraordinaria crimina proponuntur, pœnas legamus expressas. Nam, ut bene discurrit Anton. Math. de Crimin. in prolegomen. cap. 4. n. 10. in criminibus extraordinariis certæ pœnæ certis Legibus definitæ non sunt, licet constitutionibus Principum, & responsis Prudentum variz pœnarum species in Jure commemorentur: in quibus proinde Judex speculatum habet, quod intueatur; non Legem, quam necessario imitetur.

§. II.

Secunda Delicti divisio.

51 Delictum II. dividitur in grave seu atroç, & leve. Grave nuncupatur vel ex natura sua, vel ex circumstantiis. Ex natura grave Delictum est, quò DEUS, Respublica, vel homo graviter offenditur: quò numerò sunt crimen hæresis, Majestatis, parricidii, homicidii, adulterii, sacrilegii &c. Ex circumstantiis grave Delictum est, quod spectatum in se videtur leve, sed considerandò personas, locum, tempus &c. augmentum & gravitatem sumit. Sic enim si, furtum admittas, aut injuriam inferas, Delictum non adeò grave censetur: at, si furtum admittatur cum effractione, circa rem sacræ, in loco sacro &c. si convictum dicas personæ, in dignitate constitutæ, in loco publico, tempore nuptiarum &c. furtum & injuria crescit in gravitate, multumque exasperatur. Vid. l. aut facta 16. §. 1. & seqq. ff. de Pan.

§. I.

Illud cum eodem Authore d. cap. 4. n. 11. 46 fat certum existimo, etiam in extraordinariis criminibus interdum ad pœnam mortis procedi posse. Nam in l. hodie 13. ff. de Pan. generaliter dicitur, licere ei, qui extra ordinem crimen cognoscit, vel graviores vel initio rem ferre sententiam. In l. Lex Julia 7. 47 §. ult. ff. de Lege Jul. repetund. deciditur, in crimine repetundarum, quod hodie punitur extra ordinem, reum capite plecti posse, si ad hominem necandum pecuniam accepisset. In l. sacrilegus 6. in pr. ff. ad L. Jul. pecuniar. re. 48 fertur, sacrilegos seu templorum raptores, modò ad bestias esse damnatos, modò in furca suspensos, modò vivos exultos.

Nec obstat, quòd in l. de his 1. §. ult. ff. de EffraCTORIB. & expilator. dicitur: oportebit equè in effraCTORIB. & in casibus supra scriptis causâ cognitâ statui, prout admissum suggerit: dummodo ne quis in plebejo operis publici pœnam vel in honestiore relegationis excedat. Resp. enim, crimen effractionis per se non esse tantum, ut illius intuitu præcisè ad sententiam capitalem deveniatur: potest tamen effraCTOR, præsertim ubi turba cum armis alienas aedes aut villas expugnaverit, in tantum aggravari, ut capitis pœna dicitur l. hi qui 11. in pr. ff. ad L. Jul. de P. publ.

Hanc porrò Delicti divisionem in privatum & non-privatum de Jure Canonico non recipi, sed omne Delictum censei publicum, quatenus per hoc offenditur DEUS, & in omnes homines injuria committitur, tenet Francisc. Joseph. de Angelis in tract. de Delict. p. 1. in exord. n. 4.

§. II.

Secunda Delicti divisio.

Alii qualitatem Delicti metiuntur ex qualitate pœnæ, subseribente Clariss. D. Franz ad tit. Inst. de Obligat. qua ex Del. p. 1. num. 15. Et rectè. Si enim inter Delictum & pœnam proportio debet intercedere, & ut alicubi loquitur Grotius, tantum debet esse malum passionis, quantum erat malum actionis: justè concluditur, Delictum, cui pœna gravior est imposita, unum ex gravioribus reputari. Textus in cap. felices 5. de Pan. in 6.

Equidem Anton. Mathæus de Crim. in prolegomen. cit. cap. 4. num. 3. & 4. nonnulla in medium adducit, quæ doctrinam nostram fugillent. Et primò quidem ex innato erga Sedem Apostolicam livore perstringit Alexandrum III. quòd adulterium, quod inter Delicta, suapte natura gravia, in num. 51. numeravimus, in cap. ut si 4. §. de adulteris &c. de Judic. numeret inter Delicta leviora; ea ex ratio-